

HACI AXUND MOLLA ŞÜKÜRÜN CƏNNƏT BAĞI NECƏ OLDU?

(Xatirə-hekayə)

Şuşa qalasının cənub tərəfindən Cıdır düzünə açılan böyük dəmir darvazanın ardında gur qollu-budaqlı uca bir qoz ağacı var idi. Bu qoz ağacından o tərəfə Hacı Axund Molla Şükürün geniş bağı başlayırdı. Bu bağda dünyanın ən gözəl qızılgülləri, sənubərləri, xan qızı Natəvanın tərənnüm etdiyi qərənfillər, uca alma, armud, giləs ağacları bitmişdi. Yazda əvvəl qızılgüllər, yasəmənələr, qərənfillər açırdı. Sonra alma, armud, gilənar ağacları çiçəkləyirdi. Bu ağacların hər birinin meyvəsinə görə çiçəkləri də bir cür ətir saçır, bir cür rəngə çalır. Alçanın çiçəkləri dümağ, heyvanın çiçəkləri cəhrayıya çalır. Bahar vaxtı bağa girəndə bu çiçəklər ətrinin simfoniyası adamı bihuş edirdi. Bağ sanki yer üzündə yaradılan cənnətə dönürdü. Lakin bu cənnəti Allahlıq iddiasında olan və Yer üzündə özü cənnət yaratmaq istəyən Misir fironunun əmri ilə qullar yaratmamışdı! Yer üzündəki bu cənnət bağını Şuşa qalasındakı «Təzə Pir» məscidinin baş ruhanisi Hacı Axund Molla Şükür öz əli ilə əkib-becərmişdi.

Bağın ortasında altı-yeddi otaqdan ibarət kürsülü bir ev, evin yanında mətbəx, mətbəxin yanında qədim təndirxana var idi. Hacı Axund Molla Şükür bunların hamısını öz səliqəsi ilə tikdirmişdi. Böyük zal Hacı Axund Molla Şükürün kitabxanası və qəbul otağı idi. Ağır-ağır cildlərdə ərəb, fars, türk dillərində kitablar divarlar boyu üst-üstə yığılmışdı. Yerə xalı, gəbə döşənmişdi. Üç pəncərə bağçaya baxırdı.

Mən uşaq olduğum vaxtlarda yayı keçirmək üçün Şuşaya gedərdik. O zaman Hacı Axund Molla Şükürün bu malikanəsində arvadı - mənim anamın xalası Bəyaz xanım, oğlu Mirzə Məhəmməd, onun arvadı Yasəmən xanım və iki qızı yaşayırdılar. Qızların böyüyü Səriyyə mənimlə yaşıd idi. Kiçik qızı isə, doqquz-on yaşlarında idi. İkisi də gözəl idi. Sanki Allah onları Hacı Axund Molla Şükürün öz əli ilə əkib-becərtdiyi bu cənnət bağının gözəlliyinə həmahəng xəlv etmişdi, Mirzə Məhəmməd Müsavat hökuməti vaxtında Şuşa qəzasının rəisi imiş. Sovet vaxtında isə, atasının yadigarı olan bu böyük bağı becərməklə məşğul idi.

Mən Hacı Axund Molla Şükürü görməmişdim. Onun haqqında rəhmətlik anam Bilqeyis xanımdan olduqca şirin, maraqlı söhbətlər eşitmişdim. Mən o söhbətlərə o qədər aludə olmuşdum ki, aradan uzun illər, qəzavü-qədərlə dolu günlər gəlib keçməsinə baxmayaraq, o yay çağları, o malikanədə görüb hiss etdiklərim bütün təfərrüatı ilə yadımda qalmışdı. Mənim yaşıdım, son dərəcə gözəl, qaraqaş, qaragöz, daima gülümsəyən Səriyyə ilə bütün günü bir yerdə gah bağda, gah da Cıdır düzündə keçirdiyimiz ilahi saatlar indiki kimi gözümün qabağındadır. Mən ilahi saatlar deyirəm... Mənim, bəlkə o gözəl qızın da, keçirdiyimiz hissələrdə, nə isə, sözlə ifadəsi çətin olan fəvqəladə bir ülvyyətlə var idi. Bir-birimizdən ayrı dura bilməzdik. Daima o güllərin, çiçəklərin içində hərlənir, lakin elə bir mətləbli söhbət-filan da eləmərdik. Mən, onsuz da, təbiətən qapalı uşaq idim. Ancaq xəyalımdan qərribə aləmlər, ürəyimdən qərribə hissələr keçirdi. Uşaqılıqda rəhmətlik qoca nənəm Fatma xanımdan cənnət haqqında, cənnətdəki mələklər haqqında, cənnət meyvələri haqqında çox söhbətlər eşitmişdim, İndi mənə bəzən elə gəlirdi ki, bu bağı elə həqiqi cənnət bağıdır. Səriyyə də, onun sarışın, gözəl bacısı Həvva da mələklərdir. Onları bu bağı gözəlliyindən, güllərin, çiçəklərin ətrindən ayırmaq mümkün deyildi. Bağın ortasında Hacı Axund Molla Şükürün birinci arvadından olan və Tehran universitetində həkimlik oxumuş böyük oğlunun, bir də qızının qəbirləri güllərin əhatəsində əbədi sükut içində idi, Deyirdilər Hacı Axund Molla Şükür öz məzarını sağlığında özü düzəldibmiş. Dini bayramlarda mömin bəndələr Hacı Axund Molla Şükürün qəbrini ziyarətə gəlirmişlər. Hacı Axund Molla Şükürün bu güllər-çiçəklər içində oğlu və qızı ilə birlikdə əbədi sükuta dalması, onun insanlara qoyub getdiyi bu bağı ilahi bir gözəllik verirdi.

Mən uşaq xəyalımla bu gözəl bağçanı əkib-becərən, Səriyyənin babası olan Hacı Axund Molla Şükürün ölmüş olduğunu təsəvvür eləyə bilmirdim. Mən heç bir kədəri Səriyyənin daima gülümsəyən qara gözlərinə yaxın hiss eləyə bilmirdim. Bəzən mənə elə gəlirdi ki, Hacı Axund Molla Şükür Səriyyənin gülüşünü eşidir...

Yasəmən xanım qızların ağacları çıxmalarına icazə vermirdi. Ona görə də, mən, uca alma, armud, giləs ağaclarına çıxıb, dərdiyim meyvələri Səriyyənin ətəyinə atırdım. Sonra biz ipək kimi yumşaq dağ otlarının üstündə əyləşib iri giləli giləs, təkə Şuşada bitən şirin, sulu mələçə

armudunu ləzzətlə yeyirdik. İlahi, hər şey - bağda işıq saçan giləslər də, Səriyyə də, Cıdır düzündən əsən yel də nə qədər gözəl idi... Mənim də həmişə qəm-qüsbəyə mail qəlbim onda necə bir anla-şılmaz sevinc içində idi... Mənim sevincim bu bağdakı çiçəklərin rayihəsindən, Cıdır düzü tərəfdən əsən və özü ilə yosunlu qayalar arasında bitən kəklik otlarının açıq, mərdanə ətrini gətirən yeldən ayrılmaz idi.

Yay zamam aran Qarabağın - Yevlaxın, Bərdənin, Tərtərin, Ağdamın, Ağcabədinin, Füzulinin, Cəbrayılın, Beyləqanın camaatı Şuşaya yaylağa gedərdilər. Bu əhalinin Şuşada iki məşhur gəzmək yeri var idi. Biri cənub hündürlüyündəki məşhur Cıdır düzü, digəri Ağdama gedən yolun üstündəki Ərimgəldi idi. Axşamçağı camaatın yarısı Cıdır düzünə, yarısı da Ərimgəldiyə gəzintiyyə çıxardı. Arvadlar Şuşadan Ağdama gedən yola baxıb, arandan gələcək ərlərinin yolunu gözləyirdilər... Ərləri də cümə axşamları dal-dala düzülmiş faytontarda, ucaboylu qaçağan Qarabağ atlarında dolayı yolla Şuşaya qalxardılar. Özləri ilə arandan, təzə dəymiş yemiş, qarpız, üzüm gətirərdilər. Cümə günü evlərdən qalxan kabab iyi şəhərə yayılırdı. Axşam çaqları Xanın dəstəsi Cıdır düzündə, Bahadurun, Qaçaybalanın dəstələri də Ərimgəldidə çalıb-oxuyurdular. Biz uşaqlar həmişə anamızla Cıdır düzünə gəzməyə çıxırdıq.

Dediyim kimi, Hacı Axund Molla Şükürün bağı Cıdır düzünə bi-ışık idi. Bura da əfsanəvi bir dünya idi. Qız-gəlinlərin ağ, çəhrayı, qırmızı qanavuzlardan, ipəklərdən tikilmiş paltarları yuxarı dağlardakı gül-çiçək dənizini xatırladırdı. Çox gözəl oğlan olan Xanın oxuduğu muğamların təsiri altında Cıdır düzündə qaynayan bu həyat, həqiqətən, bir nağıl, bir əfsanə idi...

Atam yayda bizi faytonla aparıb Şuşada qoyaraq, özü işləri ilə məşğul olmaq üçün arana qayıdırdı. Hərdənbir atla kəsə Molla Nəsrəddin yolu ilə bizə baş çəkmək üçün Şuşaya gəlirdi. Bir dəfə də gələndə, Ağdamda işi olduğu üçün, atı qoyub, özü faytonla getmişdi. Bizim Göydəmir atımız qaçarağı, gözəlliyi ilə Arazqırağı Qarabağda məşhur idi. Nökərimiz Misir, atı Cıdır düzü ilə bitişik açıq otlaqda çidarlardı. Cıdır zamanı, onu da Cıdır düzündəki cıdır çıxardardı. Mənim dünyada fərəhləndiyim, fəxr etdiyim iki şey var idi; bunun biri Göydəmir atımızın Füzulidə, Şuşada heç bir cıdırda məğlub olmaması, ikincisi, atamın tapança ilə sərrast nişan vurması idi. Novruz bayramında atamın dostları ilə mərcələşib neçə metr hündürlüyə atılan almanı, yumurtanı havada necə vurduğunu çox görmüşdüm.

Göydəmir atla mənim aramda dilsiz, incə bir dostluq var idi. Öz evimizdə olanda, mən, xəlvətçə ciblərimə kişmiş doldurub, Göydəmir atımızın axuruna tökülmüş arpaya qatardım və hiss edərdim ki, o bunu çox ləzzətlə yeyir. Şuşada Səriyyə ilə Göydəmir atın otlamaq üçün çidarlandığı yerə gedəndə, mənə elə gəlirdi ki, Göydəmir at iri, qara gözləri ilə mənə baxır, xoşhal olur... Və gözləyir ki, arpasına kişmiş qatacağam. Bir dəfə də mən əlimi onun üzünə çəkərək dedim:

- Fikir elmə, evimizə gedəndə, sənə yenə kişmiş verəcəyəm.

Səriyyə təəccüblə soruşdu:

- Bəyəm, ata da kişmiş verərlər? Mən gülərək dedim:

- Bu kişmiş yeyən atdır.

- Bəyəm, bizdə kişmiş yoxdur? - deyərək Səriyyə evlərinə qaçıb, bir ovuc kişmiş gətirib mənə dedi:

- Al, ver, yesin görək?

Mən zarafatla dedim:

- Anamgil kişmiş plovun qarasına qatdıqları kimi, Göydəmir at da arpasına qatılmasını xoşlayır.

Axşam Misir ata arpa verəndə kişmiş də verək, qatsın ona.

Hər axşam Səriyyə mətbəxdən bir ovuc kişmiş gətirirdi, verirdik Misirə, qatırdı atın arpasına. Ancaq iki-üç dəfədən sonra Misir daha kişmiş götürmədi, dedi:

- Y...y... yaxşı deyil (Misir danışanda kəkələyirdi). X... x... xanım elə bilər, sizi mən öyrədirəm.

Səriyyə dedi:

- Mənim anam elə arvad deyil. Heç nə deməz. özü kişmiş, qəndi kasıb-kusuba paylayır.

Misir dedi:

- X...x... xanım qız, kasıb-kusub at deyil. A... a... adamdı... Səriyyə düz deyirdi. Hacı Axund Molla Şükürün vəfat etməsinə baxmayaraq, indi də, həmişə onlara cürbəcür sovqatlar, hədiyyələr gəlirdi. Arvadı Bəyaz xanım da o sovqatlardan ətraf qonşu ailələrə, kasıblara pay göndərirdi.

Anamın on beş yaşına qədər həyatı Hacı Axund Molla Şükürün bu malikanəsində keçmişdi. Anamın atası Bayram bəy Şuşada rus dilində gimnaziyanı bitirəndən sonra, naçalnik idarəsində vəzifəyə düzəldib orada qalmışdı. Orada da Hacı Axund Molla Şükürün baldızı, mənim anamın anası Fatma nənəmlə evlənmişdi. Fatma nənəngil Kürdüstan mahalından idi. Bir tərəfləri baltagirməz Kürdüstan meşələrində yerləşən Alyanlı obalarından, bir tərəfi də Qubadlı rayonunun Həkərli kəndindən idi.

Anam Hacı Axund Molla Şükürün həyatından elə şirin söhbətlər edərki ki, o mənə keçmiş Şərqi dünyasının şirin əfsanələrini xatırladar. Mən o əfsanələri, anamın oxuyub bizə danışdığı «Min bir gecə» nağıllarından, «Şahnamə»dən, neçə cildlik «Hind racisi» kitablarından bilirdim. Mənim qapalı xəyalıma elə gəlirdi ki, içində Hacı Axund Molla Şükürün məzarı olan bu cənnət bağı o əfsanələr dünyasından qırılıb qalmış qərrib bir aləmdi... Mən həm də anamdan xahiş edərdim ki, qışda Şuşanı, Cıdır düzünü qar örtüyü gecələrdə Hacı Axund Molla Şükürün uşaqlarının nə etdiyi barədə danışsın. Və anam danışardı:

- Biz uşaqlar dərşimizi hazırlayandan sonra, həmişə odunlan yanan buxarının qabağında, xalılarn üstündə bardaşqurma əyləşib, ya «üzük-üzük» oynayardıq, ya tapmaca deyərdir, kişmiş, püstə, badam qatılmış buğda qovurqası yeyərdir. Şabalıd, findıq qovurardıq. Qadın xidmətçilər Bəyaz xanımın otağında əyləşib, kimi corab toxuyur, kimi tikmə tikirdi... Hacı Axund Molla Şükür isə, böyük zalda buxarının q-bağında tirmə üzlü döşəkçədə əyləşib zal dolusu kitablarından hansını isə mütaliə edirdi. Hacı Axund Molla Şükürün qabağında yerdə əyləşən adam üçün qayrılmış balaca stol var idi. Qalın kitabı onun üstünə qoyub gecədən xeyli keçənə qədər eynəklə mütaliə edərdir. Xoruzun axırncı banında yataqdan qalxıb, dəstəməz alar, namaz qıldardı. Sonra adi kənd libası geyib, bağda işləyərdir. Yaz vaxtı qızılgüllər açanda, ağaclar çiçəkləyəndə Hacı Axund Molla Şükürün bağdakı işlərinə tamaşa etmək biz uşaqlar üçün maraqlı aləm olardı. Hacı Axund Molla Şükür hər ağaca, hər gülə onun xüsusiyyətinə görə xidmət edərdir, Məsələn, biz uşaqlardan biri deyəndə ki, «Baba, bu ağaca su vermədin», «Ona su lazım deyil» deyərdir. Sonra xoşhal bir əhvalla «Ona suyu Allah verir» deyə əlavə edərdir.

- Baba, Allah bu ağaca suyu haradan verir? - deyə soruşardıq. Gülümsəyib:

- Bəs, Allah göydən yağın yağışları kimin üçün göndərir? -deyərdir. - Dünyada mənasız şey yoxdur! Allah bizi yaradanda hər şeyi nəzərə alıb.

Hacı Axund Molla Şükür yüngül çay-çörəkdən sonra, rəsmi ruhani libasını geyib, həmişə qar kimi ağ əmmaməsini başına qoyub, qışda qiymətli, zərif işləməli Xorasan kürkünü, yazda qiymətli, zərif tirmə parçalardan tikilmiş arxalığını geyib əbasını çiyinə salaraq, «Təzə Pir» məscidinə gedərdir. Həmişə də Ərəbistandan gətirdiyi əla ətir vurardı.

Sonra da «Təzə Pir» məscidinin minbərində əyləşən Hacı Axund Molla Şükürün moizələri başlardı. Dediym kimi, Hacı Axund Molla Şükür İranda ali ruhani təhsili almışdı. Lakin o, moizələrində o qədər sadə, aydın danışardı ki, deyərdin, Kürdüstandan dünən gəlib. Ona görə də, biz - bir az yaşlı uşaqlar da onun söylədiyi hədislərə böyük maraqla qulaq asardıq. O, hər öyüd-nəsihətində insanın imkanlarından, təbii həyat tərzindən çıxış ələyib danışardı. Bir dəfə Şuşada kefcilliyi ilə məşhur olan, toylarda məzəli «Üç badam, bir qoz» havasına oynayan qumarbaz, çarvadar Həbib məsciddə Hacı Axund Molla Şükürə sual verib soruşdu:

- Möhtərəm Hacı Axund, axı, niyə Allah o dövləti, varı hamıya vermir? Nə üçün kurulla qızılı verir baqqal Bəbəşə, o da nə özü yeyir, nə də...

Hacı Axund Molla Şükür onun sözünü kəsərək dedi:

- Nə də sənə verir ki, dörd aşığa qoyub kefcəkəsən. Zaldakılar Hacı Axund Molla Şükürdən həya edərək astadan gülüşdülər.

- Adə, - deyə Hacı Axund Molla Şükür sadə Kürdüstan ləhcəsi ilə davam etdi, - siz nə vaxt gözünüzü açıb, dünyaya ayıq nəzərlə baxacaqsınız?! Nə vaxt ağılızdakı dar qəfəsdən çıxacaqsınız?! Adə! Axı, amerikalı bir şəxs Fordun milyonları barədə düşünüb həsəd aparmır. Özü də çalışır ki, dövlətini ona çatdırsm. Allah sənə ağıl, baş, qulaq verib, sağ can verib! Yaxşı yaşamağın, xoş gün görməyin üçün heç nə əsirgəməyib. Amma sən Allahın bu nemətlərindən halal zəhmətinlə var-dövlət qazanmaq əvəzinə, gedib Xəzinə qayasının mağaralarında polisdən

gizlin «dörd aşiq»* atırsan ki, görəsən, nə vaxt alçı duracaq, nə vaxt Vəli bəydən min manat udub, özünü Bakı mehmanxanalarına salacaqsan. Amma Vəli bəy də səni lütləyib buraxır.

Zaldan yenə gülüş keçdi.

Vəli bəy də Qarabağın kefcil qumarbazlarından idi. Toylarda onun sındıra-sındıra oynadığı məşhur «Uzundərə» havası var idi. Bir şeyi çox zarafata saldıqda deyərdilər: «Yaxşı də, Vəlibəyi oynama!»

Hacı Axund Molla Şükür dini bayramlardan, ayinlərdən, böyük camaat yığıncaqlarından başqa şəhərə az-az çıxardı. Boş vaxtlarını bağı becərməklə keçirirdi, amma, bununla belə, şəhərdəki əhvalatlardan, zarafatçı, lotuvəz adamların işlərindən, aralarında kin-küdurət olan nəsülərin bir-biri ilə rəftarından həmişə xəbərdar olurdu. Adamların nöqsanları, cəmiyyətə zidd hərəkətləri barədə eşidib bildiklərini məsciddəki moizələrində, ya da söhbətlərində açıq-açıqına danışdı.

- Adə, - deyərdi, - kürd Şükürün (yəni, özünün) sözlərini məsciddən çıxan kimi yaddan çıxarırsan. Niyə bir dəfə də olsun papağımı qabağına qoyub fikirləşmərsən ki, Allah məni niyə yaradıb? Niyə mənə əşrəfi-məxluqat deyirlər?

«Dörd aşiq» keçmişdə məşhur qumar oyunu idi. Qoyunun dörd aşığından ibarət olardı. Onları tək əllə ortalığa atanda aşığın çökək tərəti yuxarı duranda, alçı, dik tərəfi yuxarı duranda, toxan deyərdilər. Alçı udurdu.

Şəhərdə, ümumiyyətlə, Qarabağda Hacı Axund Molla Şükürdən başqa da böyük ruhanilər var idi. Lakin onlar, bir növ, zadəgan həyatı keçirirdilər. Öz moizələrində, əsasən, böyük dini məsələlərdən, hədislərdən danışdılar. Camaatın gündəlik real həyatına müdaxilə etmirdilər. Amma Hacı Axund Molla Şükür elə bil ki, xalqın həyatının xeyirli-xeyirsiz işlərini, günahlarını güzgü kimi aydın görürdü. Və bu fəaliyyətlərini kəskin dillə tənqid etməkdən çəkinmirdi. O, adi məişət məsələlərini də, böyük fəlsəfi fikirləri də aydın, sadə dillə, məzəli istehzalarla elə danışdı ki, böyük də başa düşürdü, kiçik də. Böyük də nəticə çıxarırdı, kiçik də. Başqa ruhanilər, məsələn, «Molla Nəsrəddin» jurnalını görmək belə istəmirdilər. Mirzə Cəlili də, «rus Əhməd bəyin» qızı Həmidə xanımı da dinsiz hesab edirdilər. Amma Hacı Axund Molla Şükür moizələrində deyirdi:

- Niyə oxumursunuz «Molla Nəsrəddin»i? Ona görə ki, paxırınız açılır?! Ona görə ki, avam camaatı aldadan bisavad mollaları ifşa edir?

Bir dəfə Hacı Axund Molla Şükür bükülü bir kağız çıxarıb minbərdən camaata göstərib deyir:

- Dünən mənim yanına yaşlı bir kəndli qadın gəlmişdi. Yanındakı dörd-beş yaşlarında bir oğlan uşağını göstərib dedi: «Axund, bu nəvəxni götürüb sənin hüzuruna gətirmişəm. Allah rızasına buna bir əlac eləyəsən!» Soruşuram ki, uşağa nə olub, bacı, ağıllı oğlana oxşayır. Deyir: «Ağıllı olmağına ağıllıdır, Allah lənət eləmiş, cin-şeytan uşağı rahat buraxmır. Yuxudan qəfil qışqırıb qalxır. Bəzən, görürsən, qaranlıq otağa girəndə, «burda quyruqlu adam var» deyə qışqırıb özündən gedir. Neçə mollaya dua yazdırmışıq, bir şey çıxmayıb. Qonum-qonşu məsləhət gördü ki, sənin hüzuruna gətirəm». Dedim: «Üstündəki o dualarından birini ver görün, molla nə yazıb». Gördüm arvad duanı uşağın üstündən qoparmağa qorxur. Dedi: «Qorxuram, günah ola.» Dedim: «Qorxma, günah olsa, mənə olar. Qopar ver bura.» Yazıq arvad qorxudan yerində quruyub qalmışdı. Duaya əl vurmağa cəsarət etmirdi. O zaman uşağı yanıma çağırıb, dualardan birini qoparıb açıb baxdım. Camaata tanış olan hədislərin birindən bisavad xətlə üç-dörd cümlə qaralanmışdı. «Sən bu duaya görə mollaya pul da verməsən?» deyə arvaddan soruşdum. Dedi: «Bəli, Hacı Axund, qurban olum, pul verməsən, ovsanaya düşməz ki?!»

Sonra arvaddan soruşdum:

- Molla dedi bu dua uşağı nə cür xilas edəcək?

Arvad cavab verdi ki, molla buyurdu ki, bu dua uşağı narahat eyləyən cinləri, şeytanları daha ona yaxın qoymayacaq. Axırda hirsələnib dedim:

- Budur bizim məmləkətin faciəsi: biri əlif-beyi öyrənməklə adını molla qoyub «molla adlanır», o birisi də avamlıqdan, savadsızlıqdan ona inanır. Nəticədə xalq mədəniyyətdən uzaq düşür. Yazıq Molla Nəsrəddin, Sabir yazıb sizin nadanlığınızı biabır eyləyəndə, onları dinsiz adlandırırırsınız. Axı, niyə yaddan çıxarırsınız ki, peyğəmbərimiz Məhəmməd Rəsulallah bizi həmişə elmə, mədəniyyətə çağırıb!

Anam beləcə danışdıqca danışdı... Bir dəfə o dedi:

- O zaman Şuşada Azərbaycan dilində orta məktəb yox idi. Hacı Axund böyük oğlu Mirzə Məhəmmədi İrana - ali tibb məktəbinə göndərüb həkimlik oxutmuşdu. İki kiçik oğlunu isə, ilk təhsillərini Azərbaycan dilində alandan sonra rus dilində gimnaziyaya qoymuşdu. Həmişə də minbərdəki moizələrində deyirdi: «Nadan mollalara inanmayın! Rus dilində oxumaq, dinsiz olmaq deyil. Bilin, agah olun ki, elm, mədəniyyət sahibi olan xalqların - firənglərin, ingilislərin dilini bilməsəniz, cahil olub qalacaqsınız. Nə qədər çox dil bilsəniz, bir o qədər güclü olarsınız. Ərəbi də, farsı da, ingilisi də, almanı da bilmək gərəkdir. Rus dilini bilməsəniz, gəlib Şuşada naçalnik, sudya olan rus çinovnikləri sizi palanlayıb minəcəklər. Ayılın!»

Hacı Axund Molla Şükür cahilliyin, nadanlığın haqqında həmişə olduqca elə kəskin, elə sərt sözlər deyirdi ki, heç kəsin yadından çıxmırdı.

Anam onu da danışırdı ki, «Təzə məhəllə məscidi»nin yanından keçəndə, adama elə gəlirdi ki, məsciddən bir nur, bir işıq çıxır. Yəqin bu, Hacı Axund Molla Şükürün moizələrindən, nitqlərindən gələn nur idi.

İndi on bir yaşlı uşaq olan mən Hacı Axund Molla Şükürüm öz əli ilə əkib-becərdiyi güllər, çiçəklər və ipək kimi yumşaq dağ otları arasında uyuyan məzarı ətrafında onun gözəl nəvəsi Səriyyə ilə dolaşarkən, elə bilirdim ki, bir cənnət ətri, bir cənnət nuru içindəyik! Və biz həmişə bu cənnət bağında olmuşuq! Yasəmən budaqları üstündə sevinclə, fərəhlə oxuyan bülbüllərin həyəcanlı səslərini nə vaxtdan bəri isə eşidirdik. Üçmixin, Xəzinə qayasının yosunlu daşları arasında bitən kəklikotunun, dağnanəsinin ətrini lap uzaq, naməlum zamanlardan duyurdum və bu ətir, elə bil, Fatma nənəmin təsvir etdiyi behiştədən gəlirdi. Onu bizə Topxana meşəsindən, ondan da o yana Kirs, Ziyarət, Taya daş, Yonqarça meşələrindən əsib gələn yel gətirirdi... Yay vaxtları biz o meşələrdə olmuşduq. Bu qərribə ətir yəqin ki, o zaman da mənə burnuma gəlirdi. Amma onun məhz cənnət ətri olduğu mənə ağıma gəlməmişdi... Yəqin ona görə ki, mən o zaman o əfsanəli ətir içində Səriyyəni, onun həmişə gülümsəyən qara gözlərini, çəhrayı qızılgül yarpaqlarını xatırladan çöhrəsini görməmişdim.

Cıdır düzündəki cıdırlarda birinci yer tutan Göydəmir atımızın igidliyini, fərəhini də indiki kimi duymamışdım. Çünki Səriyyənin onu necə sevinclə kişmiş qonaq elədiyini görməmişdim. O zaman insanları müdrikiyə, yaxşılığa çağıran Hacı Axund Molla Şükürün güllər, çiçəklər içində olan məzarını da görməmişdim. Bu gülləri, bu uca qollu-budaqlı ağacları onun özünün öz əli ilə becərdiyini də bilmirdim. Düzdür, mənə böyük ruhani olan Əfəndi babam da Qarabağın gözəl kəndlərindən birində yaşayırdı. Hərdən bizə qonaq gəlirdi. Biz də hərdən o kəndə gedirdik. Lakin mən Əfəndi babamın öz bağında işlədiyini, camaatla Hacı Axund Molla Şükür kimi açıq-saçıq danışdığını, adamları qüsurlarına görə danladığını görməmişdim. Hətta, şəhərə bizə qonaq gələndə də həmişə çox hörmətli adamların məclisində olurdu. Əfəndi babam mənə üçün çox yüksəkdə dayanmış, adi adamlardan çox uzaq, çox hörmətli bir aləm idi.

Mən burada - Şuşada ipək dağ otları içində otlamaq üçün çidarlanmış Göydəmir atımızın da kefinin kök olduğunu hiss edirdim. Və Səriyyə ilə tez-tez onun yanına qaçaraq, boynunu qucaqlayıb, üzünü sığallayırdım. Bundan onun da xoşlandığını hiss edirdim. Səriyyə də bizə tamaşa edərək:

- Sən bu atı hamıdan çox istəyirsən! - deyirdi və mən onun səsinə, nə isə, bir işarə, gizli incikliyə bənzər xəfif bir hal hiss edirdim.

Mən dedim:

- Düzdür, Göydəmir atı çox istəyirəm, amma hamıdan çox yox.

- Ta kimi istəyirsən?

- Bayram babamı. Bir də...

- Bir də kimi?

- Bir də... bir də... səni!

- Yalan...

- Doğru deyirəm. Sən yaxşı qızsan!

Səriyyə qara gözləri ilə gülümsəyərək mənə baxdı və daha bir söz demədi. Mən yenə dedim:

- Sən yaxşı qızsan...

Amma bu söz, Hacı Axund Molla Şükürün öz əli ilə əkib-becərdiyi bu cənnət bağının gözəlliyinin, Səriyyənin daima gülümsəyən qara gözlərindəki ulvi sevinc işığının müqabilində mənə çox quru, çox sönük göründü. Və bu zaman Cıdır düzündə tar-kamançanın müşayiətilə oxunan muğam eşidildi. Mən öz şəhərimiz Qarabulaqda (indiki Füzuli şəhərində) «Segah», «Rast», «Qatar»ı çox eşitmişdim. Demək istəyirəm ki, muğam aləmi mənə tanış idi. Amma indi eşitdiyim muğamın oxunuşunda, səsin avazında elə bir gözəllik, elə bir cazibə var idi ki, dərhal insanı alıb özü ilə hara isə uzaqlara..., bəlkə də Allahın yaratdığı behiştə aparırdı. Və mən bunu məhz indi hiss edirəm! Biz bir an qulaq kəsilib dinlədik. Birdən Səriyyə gözlərinin sevincli gülüşü ilə dedi - Xan oxuyur, gedək tamaşa edək.

Biz böyük qoz ağacının altından keçərək, böyük darvazadan çıxıb, Cıdır düzünə yüyürdük. Allah, Cıdır düzü nə qədər gözəl idi! Qızlar, oğlanlar necə gözəl libaslar geyinmişdilər. Dünyada gənclərin geyimi üçün necə əlvan parçalar var imiş. Axı, mən belə qiymətli parçalardan tikilmiş oğlan kostyumlarını, belə rəngarəng ipəklərdən tikilmiş qız-gəlin donlarını öz şəhərimizdə də az görməmişdim. Toylarda, düyünlərdə anamın necə gözəl paltarlar geyindiyini, necə mirvari silsilə taxdığını az görməmişdim. Bəs, nə üçün özümü indiki kimi fərəhli, indiki kimi xoşhal, indiki kimi yüksək ruhlu hiss etməmişdim. Xanın oxuduğu muğam əlvan buludlar altındakı Kirs meşələrindən, Topxana meşələrindən keçərək, Cıdır düzündə əsən məxmər kimi yumşaq küləklərlə nanə, kəklikotu ətrinə qarışaraq, haralara, hansı uzaqlara gədirdi? Mənə elə gəlirdi ki, o uzaqlar nəhayətsizdir. Əbədiyyətdir. Lakin əbədiyyətə gedən fərəhli, xoşbəxt yollarda necə qəmli, necə məyus hallar da olurmuş...

Avqustun axırı gəlib çatmışdı. Biz arana köçməyə hazırlaşırıdık. Atamın bacısıgil də Şuşada idilər. Atam ailəmizi Qarabulağa faytonla Ağdam tərqi ilə aparmalı olduğu üçün, mən Göydəmir atımıza minib bibimin əri ilə Molla Nəsrəddin yolu ilə getməli oldum. Şuşadan Füzuliyə iki yol gedir: biri Ağdamdan keçən Şuşa yolu; maşınlar, faytonlar, əsasən, bu yolla gedib-gəlir. Digəri Molla Nəsrəddin deyilən kəsə yoldur. Bu yolu atla bir günə gedirlər. Səhər saat səkkizdə-döqquzdə çıxsan, axşamçağı saat altıda-yeddidə Füzuliyə çatarsan. Şuşadan başlayaraq, əvvəl dağlardan, meşələrdən keçən bu yola nə üçün qədimdən bəri Molla Nəsrəddin yolu dedikləri məlum deyil...

Füzuliyə gedəcəyimiz günün axşamı biz bağda Səriyyə ilə böyük yasəmən ağacının altında, daşların üstündə oturub ordan-burdan mətləbli-mətləbsiz xeyli söhbət elədik. Amma heç birimizdə əvvəlki sevinc yox idi. Bağa alator axşam qaranlığı çökmüşdü. Hansı ağacın üstündə isə, hərdən səslənən bülbülün avazında indi, elə bil, nə isə, bir qayğı duyulurdu. Gur çiçək açmış yasəmənənin ətrində əvvəlki bayram ruhu hiss olunmurdu.

Səriyyə soruşdu:

- Gələn yay yenə Şuşaya gələcəksiniz? Mən sönük səslə dedim:

~ Nə bilim... görək...

- Sən istəyirsən gələsəniz?

-Əlbəttə...

Mən bu «əlbəttə» cavabını ümitsizlik, qəmginlik qarışıq qəribə bir həyəcanla söylədim. Elə bil ki, bu cavabın arxasında naməlum bir məyusluq dayanmışdı. Səriyyə gözləri ilə gülümsəyərək, yavaş səslə dedi:

-Gəlin də...

Lakin onun qara gözlərindəki təbəssüm mənə əvvəlki kimi şən görünmədi. Mən dedim:

- Allah qoysa, bəlkə, gəldik...

Həmin axşamın səhəri tezdən nökrərimiz Misir, Göydəmir atı yəhərləyib mənim getməyim üçün hazırlamışdı. Səriyyə də bu səhər həmişəkindən tez durmuşdu. O mənim indi geyindiyim uzunboğaz çəkmələrimə baxaraq soruşdu:

- Tək gedəcəksən? - Səsi elə bil başqa səs idi.

- Yox - dedim, - bibimin əri ilə gedəcəyik.

Mən də öz səsimdə, nə isə, bir pərişanlıq hiss elədim. Və sanki onu da, özümü də ürəkləndirmək üçün əlavə elədim.

- Mehdi dayı tez-tez Qarabulağa, bizə gəlir. Mən onnan sənə məktub göndərəcəyəm.

- Doğrudan?.. Gəndər, - deyə o, bu dəfə sevinclə cavab verdi.

- Sən də yazarsan... Verərsən Mehdi dayıya, gətirər.

Mehdi anamın dayısı, Səriyyənin də qoca nənəsi Bəyaz xanımın qardaşı idi. Uzun illər Şuşa, Turşsu, Kirs meşələrində meşəbəyi olmuşdu. Bizə gələndə həmişə uşaqlara meşələrdən qəribə nağıllar danışardı.

- Nədən utanırsan? Mehdi dayı yaxşı kişidi...

Məni səhər yeməyinə çağırıldı. Çaydan sonra atın yedəyindən tutaraq küçə darvazasından çıxdım. Bibimin əri küçədə məni gozləyirdi. Səriyyə küçə darvazasının yanında dayanmışdı.

Mən ata minib:

- Sağ ol, Səriyyə! - dedim.

O da sönük təbəssümlə, astadan:

- Sağ ol, - dedi.

Biz yola süvar olduq. Qabaqda bibimin əri, ondan on iki-on beş metr aralıda mən gedirdim. Mən bibimin əri ilə yanaşı getmək istəmədim. Ona görə yox ki, ondan xoşum gəlmirdi. Ona görə ki, qəlbimdə elə anlaşılmaz bir pərişanlıq var idi ki, danışmağa, söhbət etməyə həvəsim yox idi. Və mən yol uzununu hey düşünürdüm ki, görəsən indi məndən sonra Səriyyə neyləyir? Nə fikirləşir? Görəsən, biz bir də Şuşaya gələcəyikmi? Bir də Səriyyə ilə görüşəcəyikmi?

«Sağlıq olsun, bir də gələk Şuşaya» deyə o zaman arana köçənlərin oxuduğu mahnı hey qəlbimdə təkrar olunurdu... Qüssə ilə təkrar olunurdu...

Biz günortaüstü Füzulinin gözəl kəndlərindən ola Qəcər kəndinin bağlarına çatanda, bibimin əri atı saxıyıb dedi: - Düşək, bir az çörək yeyək.

Bağın qırağındakı çəmənlikdə atlardan düşdük. Bibimin əri balaca, güllü xurcunundan təmiz ağ süfrənin arasında pendir-çörək çıxartdı. Sonra bağbanı səsləyib dedi:

- Bizə bir az üzüm gətir.

Bağban üzüm dərib gətirdi. Bibimin əri ona pul verib mənə dedi:

- Hə, başla görək. Niyə yol uzununu söhbət-zad eləmədin?

Özü iştaha ilə yeməyə başladı. Doğrusu, mənim yeməyə heç meyylim yox idi. Üzüm-çörəkdən sonra yenə atlandıq... Bir qədər gedib Qəcər bağlarından uzaqlaşanda aran çölləri başladı. Zəmiləri artıq biçilmiş, küləsi qızmar günəş işığında qızıla çalan ucsuz-bucaqsız çöllərin sükutunda qəmli bir qəriblik hiss etdim. Hacı Axund Molla Şükürün cənnət bağı, uçacaqda yellənən Səriyyə uzaq, çox uzaq bir aləm kimi xəyalımda canlandı.

Yol üstündə xoşbəxt günlərimizin rəmzi olan məğrur Göydəmir atın belində mənim xəyalımda canlanan bu aləm uzun illərin fırtına və əzabları içində uzaq bir xəyal kimi də qaldı...

Həmin ilin qışında eşitdik ki, Səriyyənin atası Mirzə Məhəmmədi tutublar. Bu, Stalinin bütün sovetlər ölkəsində məcburi surətdə kollektivləşmə haqqında verdiyi qərarla ölkədə başlanan şiddətli repressiya illəri idi. Daha sonra xəbər gəldi ki, Mirzə Məhəmməd tutulandan sonra, hökumət Hacı Axund Molla Şükürün mülkünü, bağını alıb, ailəsini də oradan köçürdü. Həmin bu vaxtlar Sovet hökuməti mənim də ata-anamı səs hüququndan məhrum eləyib, atamın öz zəhmətilə tikdirdiyi evimizi, bağımızı, inqilabdan sovuşub qalan bütün var-yoxumuzu alıb, yeddi körpə uşaqı ailəni bu böyük dünyada lat-lüt, işsiz-gücsüz qoydu.

İllər Sibirə sürgün olmaq qorxusu ilə, təhlükəsizlik orqanlarının dəhşətli yeraltı həbsxanalarında məhbus olmaq qorxusu ilə ac-susuz gəlib keçdi. Qohumlardan hər kəs öz hayında olduğu üçün heç kəs heç kəsdən xəbər tuta bilmirdi. Səriyyənin atası «xalq düşməni» kimi tutulmuşdu. Ona görə də, atam-anam nə onların adını tuta, nə məktub yaza, nə də o tərəfdən gələn kimsədən nəşə soruşa bilirdilər.

Biz uşaqlar isə, aclığa, yoxsulluğa baxmayaraq, böyüdük. Mənim çox güclü yaddaşım var idi. Lakin on bir-on iki yaşında Şuşada Hacı Axund Molla Şükürün o cənnət bağındakı yay günlərini ən kiçik təfərrüatı ilə tez-tez xatırlamağımın səbəbi yalnız bu deyildi. Hacı Axund Molla Şükürün nəvəsi, mənim yaşdım Səriyyə heç yadımdan çıxmırdı. Həmişə dost-aşna ilə Şuşa haqqında söhbət eləyəndə, Səriyyə daima gülümsəyən qara gözləri ilə, alnında qıvrılan xurmayı saçları ilə, bir mələk məsumluğu ilə gəlib dururdu gözlərimin qabağında. Və mən onu daima Hacı Axund Molla Şükürün öz əli ilə əkib-becərdiyi o uca gilə, gilənar ağacları arasında,

sənubər çiçəkləri içində göürdüm. Hər biri bir tabaq boyda açılmış qızılgüllərin budaqlarından budaqlarına qonaraq sevincə oxuyan bülbüllərin səsinə eşidirdim. Həqiqətən eşidirdim. Sən demə, gözəl səslərin də insan xəyalında... insan yaddaşında səssiz əks-sədası var imiş. Mən o zaman Xanın Cıdır düzündə oxuduğu «Segah»ı da indi Səriyyəni xatırlayanda eşidirəm... Səssiz eşidirəm...

İllər keçib getdi. Və mən yazmağa başladım... Yəni, yazıçı oldum. Bakıya gəlib burda sakin oldum. Azərbaycan Yazıçılar İttifaqı Şuşa qalasının Cıdır düzünün yaxınlığındakı qədim böyük binalardan birini «Yazıçılar Evi» eləmişdi. Yazıçılar yayda burada istirahət edirdilər. 1950-ci ilin yayında mən də oğlanlarım Elçin və Timurçinlə, bir də o zaman hələ orta məktəbdə oxuyan bacım Nəzihə ilə birlikdə oraya istirahətə getdik. Biz binada yerləşəndən sonra birinci Cıdır düzündə rəhmətlik Hacı Axund Molla Şükürün bağını görməyə getdim. Və bu böyük dünyanın ən qəmli, ən pərişan bir mənzərəsinə rast gəldim. O qırmızı-sarı, bənövşəyi qızılgüllərdən, gur çiçək açan sənubərlərdən, uca gilə, armud ağaclarından, çəpər boyu düzölmüş və zərif yarpaqları ən xəfif mehli havada daima titrəyən uca qovaq ağaclarından heç bir əsər yox idi. Hacı Axund Molla Şükürün məzarını yabanı otların arasında güclə seçmək olurdu. Hər yer zir-zibil idi. Görünür, nə vaxtdan bəri isə bağın təmizliyinə fikir verilməmişdi. Hər yerdə papiros kötökləri, şüşə qırıntıları...

Hacı Axund Molla Şükürün öz əli ilə əkib-becərdiyi cənnət bağından, onun böyük zalındakı kitabxanadan heç bir əsər-ələmət qalmamışdı. Məlum oldu ki, Hacı Axund Molla Şükürün evini kənd təsərrüfatı işçiləri hazırlayan texnikumun yataqxanası ələyiblər. Cavan tələbələr otaqlara, evlərə girib-çıxır, papiros çəkir, mətbəxin pəncərələrindən çirkli suyu birbaşa həyətdə tullayırdılar. Ucuz yeməklərin xoşagəlməz qoxusu bağı doldurmuşdu.

Mən daha dayana bilməyib, bağdan çıxdım. Küçədə vaxtilə Hacı Axund Molla Şükürün mətbəx işçisi və qapı qonşuları olan Pərnisa xalaya rast gəlib salam verdim. O məni tanımadı. Mən də təşəkkür etməyərək soruşdum:

- Ay xala, bu mülkün sahibi Mirzə Məhəmmədin ailəsi necə oldu?

Mən sarsılmış olduğumdan suahm, bir növ, yəndəmsiz çıxdı. Bilmirəm, bundanmı, ya nədənsə, arvad üzümə soyuq bir nəzər salaraq, sərt ifadə ilə cavab verdi:

- Mən nə bilim necə oldu? Onu hökumətdən soruş... Sonra əlavə etdi;

- Mülklərini, var-yoxlarını hökumət alandan sonra Mirzənin tutulmağına görə, qızların ərlərini də tutdular. Yasəmən xanım qızlarını, nəvələrini götürüb getdi Ağdamdakı qohumlarının yanına... Onların da Sibirə sürgün edilmək sözü var idi. Hüsü Hacıyev qoymadı sürsünlər.

Mən arvadın Səriyyə haqqında, əri haqqında çox şey soruşmaq istəyirdim. Lakin qəlbimdə elə ağırlıq var idi ki, heç nə soruşmayıb çıxıb getdim. Və bir daha Hacı Axund Molla Şükürün vaxtilə cənnət bağı olan tərəfə baxmadım. O cənnət bağının, o halal zəhmətin gözəlliyi daha yox idi... O gözəllik gəyək çəkilməmişdi...

Şuşada yay istirahətimiz qurtarandan sonra Ağdam tərifi ilə Bakıya qayıdırdıq. Axşam Yevlax dəmiryol stansiyasına gedənə qədər Ağdamda elə-belə gəzirdim... Hacı Axund Molla Şükürün viran qoyulmuş bağını, mülkünü, məzarını görəndən sonra qəlbimə çökmüş qəm ağırlığı çəkilib getmirdi. Pərnisa arvadın dediyinə görə, Səriyyəgil indi Ağdamda yaşayırdılar. Mən Səriyyəyə rast gəlməkdən qorxurdum. Onu necə görəcəyimdən və bu görüşün ona necə təsir edəcəyindən qorxurdum. Bu ağır əhvalla dolaşdığım zaman sürətlə gələn bir təzə «Pobeda» maşını lap qabağımda tormoz verib saxladı. Şoferin yanında əyləşən cənab başını pəncərədən çıxarıb:

- Salam, İlyas! - dedi.

Baxdım ki, vaxtilə orta məktəbdə mənimlə oxuyan yoldaşlarımdan biridir. Onun Ağdamda mühüm vəzifədə olduğunu bildirdim. Maşından düşüb mənimlə görüşdü, hal-əhvaldan sonra:

- Gəl əyləş, - deyə, məni maşına tərəf çəkdi. - Nahar vaxtıdır. Gedək birlikdə, heç olmasa, bir-iki saat əyləşək. Qatar Yevlaxdan gecə saat on birdə tərənəcə. Öz maşınımda yola salaram. İstəyirsən, şofer gedib uşaqları da gətirsin.

- Uşaqlar mehmanxanadadır...

- Onda özümüz gedək, gözəl tələbəklik illərini bir yada salaq. Onun bu sözü məndə qəribə, gizli bir əsəbilik doğurdu. Çünki mənim tələbəklik günlərim gözəl keçməmişdi. Həmişə bu dostumun

bizim yerdə böyük vəzifədə olan yaxın qohumu mənim ata-anamı «kulaqa» salaraq səs hüququndan məhrum eləyib, hər cürə yaşamaq imkanımızı əlimizdən almışdı.

Rayonun məsul işçiləri üçün olan restorana getdik. Pəncərələrinə qiymətli pərdələr çəkilmiş xüsusi kabinetdə əyləşdik.

- Bu restoranı təzə düzəltdirmişəm, - dedi.

O, xalı, gəbə ilə döşənməmiş, divarında Stalinin böyük portreti olan kabinetinə ləzzətlə baxaraq əlavə etdi: - Əvvəli it günündə idi, yaxşı bir aşpaz da götürmüşəm. Görüb-götürmüş «aristokrat» bir ailədənndir.

Bu sözlərini deyəndə gülümsədi və bu da mənə pis təsir elədi. Sonra əlavə etdi:

- Şuşada müsavət naçalniki olub, Mirzə Məhəmməd... Onun qızıdır. Məndən qabaqkı birinci katib onu işdən çıxartdırmışdı ki, müsavətçi qızıdır, bizi zəhərləyər. Buradakı işçilər mənə dedilər ki, Qarabağda onun kimi əla xörəklər bişirən aşpaz olmaz. Dedim ki, qaytarın onu yerinə, qoy məni zəhərləsin!

Birinci katib bərkədən gülüb bizə çay gətirənə dedi:

- Səriyyə bacıya deyənən, hörmətli qonağımız var, görsün neyləyir...

Sonra mənə xitabən davam etdi:

- Çox yaxşı qadındır, uşaqlıqda mən onu görmüşdüm. Evləri Cıdır düzündə idi. Mələk kimi gözəl bir qız idi. Biz cavan uşaqlar eyzən Axundun bağının barısından ona tamaşa edərdik. Gözəlliyin də vəfası yox imiş... İndi elə dəyişib ki, deyərsən, o qız deyil...

Mən key kimi ona baxırdım. Demək, Hacı Axund Molla Şükürün özü yaratdığı cənnət bağının mələyi o bağı viran qoyan bu ağalara kölə olub, bu başkəsənlər üçün «ləzzətli yeməklər» bişirir!

Mən çaya da əl vurmayaq qalxdım.

- Nə oldu? - deyə birinci katib təəccüblə soruşdu.

-Vacib işim var, getməliyəm. Xudahafiz. Qovrulmuşam kimi, tez kabinetdən çıxdım. Mətbəxin böyründən keçərkən, açıq pəncərədən ayaqüstə dayanaraq, stolda nə isə doğrayan ucaboylu, ağ döşlülkü aşpaz qadını gördüm. O, qara gözlərini qaldırıb mənə tərəf baxdı. Bu, Səriyyə deyildi... Bu, əziyyət, təhqir dünyasından baxan əzablar içində bişmiş bir məxluq idi. O, məni tanımasın deyə tələsik keçib getdim. Onun məni tanımaqla sinəsindəki yaraların qövr eləməsini istəmədim. Bu, Səriyyə deyildi. Hacı Axund Molla Şükürün cənnət bağının gözəllikləri ilə birlikdə mələklər o Səriyyəni də göylərin əbədiyyətinə aparmışdılar...

1993